

Kapitola 7

Spojené státy americké v české zahraniční politice

Ondřej Ditrych

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

„Vlády se v našich zemích mění, někdy se zaměřujeme na jiné cíle nebo máme jiné priority, ale naše partnerství je pevné a trvalé. Nesmí být a nebude oslabeno žádnou rozdílností v našich pohledech,“ vyjádřil svůj pohled na americké vztahy v půli roku prezident Václav Klaus.¹ Shrnul tak základní rámec vnímání relace mezi Českou republikou a Spojenými státy, vlastní převážné části domácích politických elit: přesvědčení o trvajícím významu těchto vztahů, zejména v bezpečnostní oblasti, jen dílem mírněné kontinentalistickými instinkty vlastními z parlamentních stran především ČSSD (a popírané izolacionisty v KSČM). Zároveň však jeho slova poukazují na jisté pnutí. U prezidenta samotného byly rozdíly vnímány především v kontextu ekonomických opatření prováděných Obamovou administrativou, které byly značně vzdáleny jeho liberálním ekonomickým postojům. Pnutí však bylo pociťováno, z poněkud odlišných důvodů, i jistou částí českých politických a byrokratických elit s atlantistickými sklony. *„Že se změnila naše pozice vůči Spojeným státům změnou [administrativy], změnou americké strategie, větším zájmem o [pacifický] bazén než o atlantický prostor, je ovšem taky pravda,“* charakterizoval tuto pozici ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg.²

Rozhodnutí o zrušení plánu na vybudování třetího pilíře americké protiraketové obrany v září 2009 vedlo k zhroucení symbolické nadstavby v podobě „zvláštních vztahů“ (jejichž reálný dopad byl patrný pouze v 90. letech, kdy však šlo spíše o zvláštní *osobní* vztahy mezi prezidentem Václavem Havlem a významnými představiteli americké vlády a zahraničněpolitické komunity, jež nemalým dílem přispěly k vstupu států střední a východní Evropy do NATO).³ Rok následující se potom nesl ve znamení hledání jejich nové náplně, zároveň však narůstalo rozladění českých atlantistů z kroků americké vlády. Vnímání změny v globální distribuci moci (zejména ve vztahu k Číně a jejím regionálním ambicím v oblasti pacifické Asie) a zároveň omezenosti vlastních zdrojů v důsledku ekonomické stagnace přimělo Obamovu ad-

ministrativu k pokusu – zatím jen s dílčími úspěchy, potvrzujícími z historického hlediska notoricky složité vyvazování hegemonu ze svých závazků – o „odlehčení“ americké globální přítomnosti, vyšší zapojení ostatních významných hráčů do řešení otázek světové politiky prostřednictvím multilaterálních institucí a soustředěnost na strategicky klíčovou oblast východní Asie a Tichomoří (*pivoting to Asia*).

Strategický posun v americké zahraniční a bezpečnostní politice byl chápán českými atlantisty jako opouštění střední Evropy, které zde povede k vytvoření bezpečnostního vakua, přičemž Obamova administrativa by se v rámci *resetu* vztahů s Ruskem nebránila zvýšené roli Moskvy a politikou ústupků (včetně zrušení plánů na rozmístění třetího pilíře protiraketové obrany a jeho nahrazení adaptivním přístupem, EPAA) ruskou asertivitou přímo podněcuje. Zkoumat oprávněnost této interpretace není předmětem této kapitoly. Je však na místě poukázat zde na trvající diskurzivní význam „radaru“ (resp. třetího pilíře), neboť vyklizení střední Evropy lze jen těžko svázat s jinými hmatatelnými projevy. Prvky protiraketového systému by měly být ve střední a východní Evropě rozmístěny – v Rumunsku (*Aegis Ashore*) a ve třetí fázi i v Polsku (SM-III 2A), byť vývoj zejména po roce 2015 jistě není vytesán do kamene a je otevřenou otázkou, jak americká vláda zareaguje na očekávatelný zvýšený ruský tlak. Vyhybají se však ČR, která se v roce 2011 sama rozhodla ustoupit od plánu na vybudování monitorovacího centra (viz níže) a v současné době plány protiraketové obrany NATO sleduje pouze zpovzdálí.

Zahořklost českých atlantistických elit se zdá být doplněna určitou vnitřní disonancí problematizující možnosti konstruktivního bezpečnostního vztahu ke Spojeným státům a nejistotou stran toho, jak k nim přistupovat. Na druhé straně tento stav nebyl pro českou zahraniční politiku zcela paralyzující. Jak ukazují následující řádky, relace byla poměrně obsažná ve všech třech svých základních pilířích – bezpečnostních vztazích, ekonomických vztazích a politice lidských práv. Předem je však třeba podotknout, že vedle problémů v bezpečnostní oblasti (která je českou stranou privilegována) dominoval ekonomickým vztahům připravovaný tendr na dostavbu třetího a čtvrtého bloku jaderné elektrárny Temelín (JETE), přičemž výsledek tendru může pro českou zahraniční politiku znamenat podobnou „díru“⁴ a zklamání z náhle opadnuvšího zájmu Washingtonu, jakou bylo opuštění třetího pilíře protiraketové obrany.

V roce 2011 byla přijata nová koncepce zahraniční politiky ČR. S ohledem na to, co bylo uvedeno výše stran široké shody na významu vztahů se Spojenými státy, nepřekvapí, že část věnovaná vztahům s USA byla obecně vnímána jako nekontroverzní. Spojené státy zde vystupují jako klíčový spojenec, s nímž ČR „úzce spolupracuje v bezpečnostně-vojenské oblasti a rozvíjí spojenectví v NATO“, a jako velmoc, s níž sdílí „společenské a kulturní hodnoty, respekt k základním právům a svobodám, jakož i pohled na většinu [zvýrazněno autorem] strategických otázek“.⁵ Proti předcházející koncepci (2003), kde byly USA v jednom odstavci s Kanadou, je vztahům věnováno více pozornosti a zdůrazněn jejich hodnotový základ. Na druhé straně je nová koncepce poněkud neurčitá v tom, jak budou vztahy se Spojenými státy v následujících letech rozvíjeny. Zdá se tím odrážet vnímání těchto vztahů českou diplomacií jako vztahů asymetrických, v nichž ČR může jen v omezené míře určovat směr.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Přehled agendy vychází ze základní třípířířové struktury s tím, že klíčová ekonomická témata (energetika, dohoda o investicích) jsou pojednána zvlášť, zatímco základní přehled ekonomické relace je umístěn do závěru podkapitoly společně s kulturními vztahy.

Z hlediska událostí je třeba zmínit zahraniční cesty prezidenta (19.–23. září), předsedy vlády (27.–28. října) i ministra zahraničních věcí (28. května–3. června) do Spojených států, z nichž poslední dvě byly příležitostmi k projednání řady níže zmiňovaných témat (program pracovní návštěvy prezidenta Klause již tradičně spočíval v účasti na VS OSN, přítomnosti na večeri pro světové státníky pořádané prezidentem Barackem Obamou v Bílém domě a přednesením svých názorů mj. na změny klimatu, tzv. homosexualismus, globální vládnutí a EU na thinktankové půdě, tentokrát na Competitive Enterprise Institute). Do ČR na druhé straně zavítala ministryně zahraničních věcí Hillary Clintonová, která se, spolu s bývalou ministryní Madeleine Albrightovou, zúčastnila pohřbu V. Havla (23. prosince), jehož obě považovaly za svého přítele. Zpráva o Havlově úmrtí pronikla na první stránky amerického tisku⁶ a prezident Obama v reakci na tuto smutnou událost uvedl, že „[Havlův] *nenásilný odpor odhalil prázdnotu represivní ideologie a prokázal, že morální vůdcovství je mocnější než jakákoliv zbraň*“.⁷ Konečně, definitivně byla uzavřena otázka chybějících velvyslanců na obou stranách. Norman Eisen, jmenovaný do úřadu prezidentem Obamou předchozího roku procedurou tzv. *recess appointment*, usedl do více než dva roky uprázdněného křesla 28. ledna. V prosinci byl potom definitivně potvrzen americkým Senátem, když na jeho podporu vystoupili mj. vlivní demokratičtí senátoři John Kerry a Joseph Lieberman.⁸ Nový český velvyslanec ve Washingtonu Petr Gandalovič, jehož nástupu do úřadu podle českých sdělovacích prostředků bránily průtahy při udělení bezpečnostní prověrky na stupeň přísně tajné, předal prezidentu Obamovi pověřovací listiny 8. července.⁹

Bezpečnostní vztahy

Prvním z klíčových témat v této tematické oblasti byla bezpečnostní situace a český příspěvek k úsilí NATO a USA v Afghánistánu a politické a bezpečnostní výhledy země v nadcházející transformační dekádě po ukončení mise ISAF (2014). Během roku 2011 neproběhly v této kapitole žádné závažné změny (umístění provincie Lógar do třetí tranše přesunu odpovědnosti za bezpečnost na afghánské bezpečnostní síly odsunulo jednání o koordinaci stahování amerických jednotek a českého PRT). Americká strana tradičně oceňuje český příspěvek k aliančním operacím, byť by uvítala, kdyby byl vyšší. Podobně jako jiné středo – a východoevropské země ČR vnímá své vojenské působení v Afghánistánu jako prostředek k utužování transatlantické vazby, a především vazby na USA. Proto se hlásí ke strategii *in together, out together* a neoohrožuje koordinovanost odchodu z Afghánistánu tak jako některé jiné státy NATO.¹⁰

Druhým, kontroverznějším tématem byla plánovaná vojenská zařízení na českém území využitelná NATO – a, alespoň podle přání českého vládního aparátu, se stá-

lou americkou přítomností. Zde se plně vyjevila snaha připoutat USA ke střední a východní Evropě i při porozumění kontextu strategického posunu v americké zahraniční politice a zahořklosti z vyklizení (radarového) pole. Nejprve však bylo třeba za radarovou agendou učinit formální tečku. K tomu došlo v červnu, kdy česká vláda odmítla vybudovat na území ČR středisko včasného varování americké protiraketové obrany (EPAA). Ministr obrany Alexandr Vondra tento krok zdůvodnil během návštěvy náměstka amerického ministra obrany Williama Lynna (15. června) tím, že s integrací amerického systému do struktur NATO, o níž bylo rozhodnuto na summitu v Lisabonu v roce 2010, ztratilo toto zařízení svůj původní smysl.¹¹ Vzhledem k předchozím politickým vyjádřením – již 2. června ministr zahraničních věcí Schwarzenberg ve Washingtonu uvedl, že ČR nemá v současné době „konkrétní představu“ o tom, jak se zapojí do systému protiraketové obrany NATO, a 8. června v Bruselu ministr Vondra naznačil, že ČR od Spojených států nepřijme pouhou „cenu útěchy“¹² – je nicméně možno předpokládat, že primární účel zařízení, kterým bylo od počátku zvýšit důvěru ČR umožněním přímého přístupu ke shromažďovaným a vyhodnocovaným datům v systému protiraketového deštníku, nebyl rozhodující.¹³ Lze dovodit – a nutno zdůraznit, že jde o spekulaci – že přes zklamání z revize původního plánu třetího pilíře a obecně Obamovy středoevropské politiky usilovala česká vláda v kontextu amerických plánů na umístění zařízení protiraketového deštníku v Rumunsku a Polsku o významnější účast v systému (středisko včasného varování by americká strana financovala, nebyli by zde ale přítomni američtí vojáci). Když byla v tomto americkou stranou zklamána, rozhodla se od projektu zcela upustit.¹⁴

Namísto toho iniciovala nový, vlastní projekt, vedený nicméně totožnou racionalitou – pilotní výcvikové centrum (*Multinational Air Training Centre*, MATC) v Pardubicích. Tento projekt může čerpat z vybudované specializace AČR v oblasti výcviku afghánských pilotů a mechaniků na ruských vrtulnících Mi-17 (který probíhal v minulosti v Afghánistánu a nepravdělně i v ČR) a z hlediska NATO má nezpochybnitelnou relevanci – na summitu NATO v Chicagu v květnu 2012 byl zařazen do prvního pilíře projektů alianční tzv. chytré obrany (*smart defence*). Signifikantní v procesu přípravy tohoto centra byl však právě důraz na relaci s USA, resp. snaha české strany získat pro projekt americkou podporu, což bylo možno překládat především jako přítomnost amerického personálu.¹⁵ Jasný závazek v tomto smyslu se nicméně v roce 2011 české diplomacii od americké strany získat nepodařilo.¹⁶

Jednoznačně pozitivním vývojem pro ČR bylo nakonec rozjednání dohody o vzájemném pořízování materiálu a služeb pro účely obrany. Myšlenka podobné dohody se objevila již v době českého vstupu do NATO. Dlouho jí však bránil systém uskutečňování zahraničních armádních zakázek přes prostředníka, fungující až do roku 2011. Jako meziresortní smlouva mezi českým a americkým ministerstvem obrany byla dohoda nakonec podepsána v dubnu 2012.¹⁷

Energetika a dohoda o investicích

Energetika se stala významným tématem dvoustranných vztahů s USA v souvislosti s tendrem na dostavbu třetího a čtvrtého bloku JETE, největším tendrem v historii ČR (na zakázku ve výši přibližně 200 mld. Kč), kterého se účastní mj. i americká spo-

lečnost Westinghouse.¹⁸ Česká vláda do něj vstupuje z pozice většinového akcionáře ČEZ a pro českou diplomacii byl příležitostí – bez ohledu na jeho nejistý výsledek – jak získat pozornost a navázat užší vztahy se státy podporujícími otevřeně svá želízka v ohni.¹⁹ V případě USA se tak už několikátým rokem (od podpisu první, obecné deklarace při návštěvě ministra průmyslu Martina Kocourka ve Washingtonu v prosinci 2010) nad rámec dlouholeté spolupráce státních regulátorů (SÚJB a *Nuclear Regulatory Commission*) rozvíjela spolupráce na poli civilního využívání jaderné energie. Jedním z témat návštěvy premiéra Nečase v USA proto bylo např. zřízení civilního jaderného centra v ČR²⁰ a posilování vztahů v této oblasti bylo také důležitým bodem jednání amerického náměstka ministra energetiky Daniela Ponemana v Praze (27. září).²¹

Druhým významným tématem v oblasti ekonomických vztahů, které bylo po dlouhém úsilí české diplomacie v roce 2011 otevřeno, bylo předjednání dvoustranné dohody o podpoře a ochraně investic. Tato dohoda byla sjednána na počátku 90. let s většinou zemí střední a východní Evropy (s výjimkou Maďarska) za účelem zajištění ochrany amerických investic v těchto transformujících se ekonomikách, považovaných za ne zcela stabilní. Americkým investorům umožnila nadstandardní zacházení, přičemž pro ČR – vedle symbolického významu dohody vzniklé v určitém dobovém kontextu – byla trnem v oku především možnost řetězových (a spekulativních) arbitrží. Proto dlouhodobě usilovala o otevření nových jednání vedoucích k uzavření dodatku k současné úmluvě (měnicího zejména právě mechanismus řešení sporů). Na jejich zahájení se nakonec domluvil ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg s H. Clintonovou během své červnové návštěvy ve Washingtonu (do konce roku následně proběhla dvě expertní jednání). Pro ČR by neexistence dohody byla patrně výhodnější než její doplnění, k vypovězení se nicméně nechtěla uchýlit, byť jím Ministerstvo financí ČR v minulosti hrozilo. Výsledek celého procesu však není zcela jistý, neboť oblast investic spadá schválením *Lisabonské smlouvy* do výlučné pravomoci EU a není jasné, zdali pro předjednání dohody vznikne odpovídající právní základ.

Lidská práva, transparentní vláda a demokracie

Spolupráce v oblasti šíření demokracie a lidských práv je vzhledem k sebezpojetí USA jako normativní mocnosti a hodnotovému základu české zahraniční politiky (ve smyslu „předávání“ zkušeností s přechodem k demokracii a tržní ekonomice) stabilní součástí vzájemné relace. V posledních letech dochází k jistému opadnutí amerického zájmu o tradiční teritoria působení české lidskoprávní politiky ve východní Evropě, který se v souvislosti s transformačními procesy v arabském světě přesouvá zejména do oblasti Blízkého východu a severní Afriky, kde česká diplomacie a nevládní organizace nemají v tomto směru podobně silné postavení. Přesto i v roce 2011 nebyla tato tematická oblast bez konkrétních výsledků, zejména díky jednání o *Emerging Donors Challenge Fund*, skrze který americká strana bude přispívat na české transformační projekty v zemích Východního partnerství a na západním Balkáně. Byla rovněž zahájena jednání o zapojení ČR do americké multilaterální iniciativy *Open Government Partnership* vycházející z původně domácího programu Obamovy vlády *Open Government Initiative*, jehož hlavním strůjcem byl současný americký velvyslanec v Praze

Eisen. Premiér Nečas během své návštěvy ve Washingtonu jednal s prezidentem Obamou také o možnosti otevření centra na podporu otevřené vlády a demokracie.²²

Ekonomické a kulturní vztahy

V roce 2011 byl zvrácen trend prohlubujícího se schodku obchodní bilance zahájený v roce 2007. Převážnou část českého exportu přitom tvořil vnitrofiremní obchod nadnárodních firem, zakázky pro velké americké společnosti (např. GE Aviation, Sikorski Helicopters, americkou pobočku IKEA, John Deere nebo Honeywell) a činnost poboček českých firem v USA (dynamicky rostoucí odvětvím je v současné době především vývoj software).²³ Spojené státy byly devátým největším přímým zahraničním investorem v ČR s přibližně 5% podílem na přímých zahraničních investicích (4,9 mld. USD).²⁴ Česká republika přijala v tomto roce rovněž novou protikorupční strategii, což bylo přivítáno velvyslancem Eisenem a šéfem Americké obchodní komory v ČR Westonem Staceyem. Právě obchodní komora přednesla vládě v roce 2010 soubor čtyřiceti doporučení za účelem účinnějšího boje proti korupce, z nichž podle předsedy vlády Nečase deset bylo nakonec do vládní strategie zapracováno.²⁵

Tabulka 1: Obchodní výměna s USA rok 2011 (v mil. USD)

Vývoz	3 344
Dovoz	1 681
Obrat	5 025
Obchodní bilance	1 663

Zdroj: Český statistický úřad, U.S. Department of Commerce.

Rutinní činnost v oblasti kulturní diplomacie zajišťovalo především České centrum v New Yorku, od roku 2008 sídlící v České národní budově (společně s Generálním konzulátem ČR a *Bohemian Benevolent and Literary Association*, zastřešujícím sdružením českých krajanských spolků a bývalým vlastníkem budovy). Mezi kulturní aktivity centra patřilo promítání českých filmů (mj. v rámci programového cyklu *Summer on the Roof*) nebo pořádání výstav (včetně expozice držitelů ceny Jindřicha Chalupeckého za rok 2010 Vasila Artamonova a Alexeye Klyuykova s názvem „Socialismus“), symposií (např. k československému samizdatu) a již tradičního českého pouličního festivalu na Manhattanu (1. října). Významnou kulturní událostí pořádanou ZÚ ve Washingtonu byl festival k 170. výročí narození Antonína Dvořáka *Mutual Inspirations* (8. září–28. října), v jehož rámci se konalo přes 30 koncertů, výstav, přednášek a dalších akcí.

Ministerstvo zahraničních věcí samo organizovalo konferenci k 100. výročí narození Ronalda Reagana. Vystoupili zde ministři zahraničních věcí a obrany Schwarzenberg a Vondra a mj. i bývalá americká ministryně zahraničních věcí Condoleeza Riceová (kterou během její návštěvy Prahy přijal i prezident Klaus). Reagan je českými atlantisty považován za vítěze nad Sovětským svazem²⁶ a tak nebylo překvapivé, že *leitmotivem* symposia byla spekulace, jak by Reagan vnímal dění ve střední

Evropě dnes. Po Reaganovi byla v souvislosti s jeho výročním pojmenována část dosavadní ulice Zikmunda Wintra v pražské Bubenci u rezidence amerického velvyslance.

Významným úspěchem české kulturní diplomacie byla světovými sdělovacími prostředky zaznamenaná²⁷ přítomnost kresleného dětského hrdiny Krtečka na poslední misi (STR-134) raketoplánu Endeavour (16. května–1. června) – jednalo se o předposlední let současné generace raketoplánů NASA. Do vesmíru jej vynesl astronaut Andrew Feustel, jehož žena je českého původu (při svém předchozím letu raketoplánem Atlantis v roce 2009 měl s sebou Nerudovy *Písně kosmické*). Feustel navštívil v srpnu ČR a obdržel zde medaili Akademie věd za zásluhy o vědu, vzdělání a kulturu a za prosazování humanitárních idejí, neboť v této době působil jako garant společného projektu AV ČR a amerického velvyslanectví v Praze „Mladí velvyslanci vědy a technologií“, jehož cílem byla motivace mladých českých talentů a vytváření příležitostí pro jejich výzkumné pobyty ve špičkových amerických laboratořích.

Dvacet let existence oslavila v roce 2011 Fulbrightova komise v ČR. Prostřednictvím řady programů spolufinancovaných americkou a českou vládou udělila během této doby 1238 stipendií (680 pro české recipienty a 558 pro americké) a 209 cestovních grantů, zejména studentských.²⁸ Nakonec, v říjnu byl v Praze znovuodhalen pomník prezidenta Woodrow Wilsona ve Vrchlického sadech u Hlavního nádraží. Doprovodného symposia, které pořádala americká nevládní organizace American Friends of the Czech Republic, se zúčastnili mj. M. Albrightová a V. Havel. Zástupci organizace se rovněž setkali s místopředsedy Senátu ČR Alenou Gajdůškovou a Přemyslem Sobotkou.

IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI USA

Hlavními aktéry české zahraniční politiky byly již tradičně MZV a Ministerstvo obrany ČR (díky významu bezpečnostních témat ve vzájemné relaci). Uvnitř MZV šlo především o ZÚ Washington, odbor amerických států (OAS) a následně, podle tématu, o sekci NM1, odbor bezpečnostní politiky (OBP), odbor lidských práv a transformační politiky (LPTP), velvyslance se zvláštním posláním pro energetickou bezpečnost Václavu Bartušku a zmocněnce pro vědu a technologie MZV Petra Kaisera, přidruženého k sekci ekonomické (SEK). MZV i MO tvoří se svými americkými protějšky rovněž stále meziresortní platformy. V případě MZV jde o tzv. strategický dialog, vedený se State Departmentem (3. kolo proběhlo v květnu 2011 ve Washingtonu a zúčastnil se jej 1. náměstek ministra zahraničních věcí Jiří Schneider a Assistant Secretary of State Phil Gordon).²⁹ Mezi MO a Department of Defense probíhají setkání v rámci tzv. High-Level Defense Group (na české straně jsou zastoupeni i úředníci MZV). V energetických otázkách bylo činné Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (spolupracující na americké straně s Department of Energy),³⁰ v tématu investic potom Ministerstvo financí ČR (společně s OAS MZV). Do procesu vytváření zahraniční politiky byla zapojena i vláda (jako rozhodovací orgán), Úřad vlády ČR (při přípravě návštěvy premiéra Nečase ve Washingtonu), Parlament ČR (skrze návštěvy

parlamentních delegací,³¹ či setkání místopředsedů Senátu s představiteli American Friends of the Czech Republic) a prezident, byť jeho návštěvy jsou již tradičně vedeny po vlastní ose a bez návaznosti na činnost ostatních aktérů české zahraniční politiky. Kulturní diplomacii dominovalo tradičně České centrum v New Yorku jako příspěvková organizace MZV. Ústav mezinárodních vztahů jako veřejná výzkumná instituce zřízená MZV vypracoval pro amerického velvyslance v březnu diskusní materiál o budoucnosti vzájemných vztahů mezi ČR a USA.³² S americkou stranou spolupracovala i AV ČR a v oblasti civilní jaderné energetiky (se zprostředkováním amerického velvyslanectví) česká výzkumná centra jako ČVUT v Praze nebo VÚT v Brně, trvala rovněž spolupráce českých vědeckých institucí s americkou Missile Defense Agency (MDA).

ČESKÁ ZAHRAIČNÍ POLITIKA VŮČI USA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Depolitizace vztahů s USA zmíněná v úvodu se zákonitě promítla i do „vyklizení“ veřejného prostoru, které vyniká zejména ve srovnání s viditelností iniciativ proti i na podporu umístění amerického radaru v ČR před několika lety. Jedinou událostí v českém veřejném prostoru, která se – byť okrajově – vzájemných vztahů dotkla, byla první, v srpnu pořádaná Prague Pride. V souvislosti s kontroverzí, kterou akce, resp. její podpora pražským primátorem vyvolala, a konkrétně vyjádřeními prezidenta vicekancléře Petra Hájka, vzniklo společné prohlášení 13 zahraničních ambasad včetně velvyslanectví USA (které Hájkovy výroky o homosexualitě kritizovalo již předtím),³³ v němž byla vyjádřena podpora práva LGBT komunity „*uspořádat pokojný a zákonný průvod, aby zvýšili povědomí o specifických tématech, které se jich týkají*“.³⁴ K tomuto stanovisku se kriticky vyjádřil prezident Klaus i ministr zahraničních věcí Schwarzenberg, podle kterého bylo „*kontraproduktivní a přebytně vyjadřovat podporu právům, jež v ČR nikdo nepopírá ani neupírá*“.³⁵

Ve sdělovacích prostředcích byly Spojené státy v zahraničněpolitickém kontextu zmiňovány nejčastěji v souvislosti s plánovanou dostavbou JETE. Podle mediální analýzy zpracované pro účely této kapitoly se tohoto tématu týkalo celých 69 % relevantního zpravodajství. Podstatně méně pokryty byly ve spojení s USA další témata jako výcvikové středisko v Pardubicích (19 %). Smlouvě o ochraně investic byly věnováno pouze 3 % zpráv, z nichž ani jedna nebyla uveřejněna v tištěných médiích.

Největší pozornost médií se upíjala ke vztahům s USA v souvislosti s říjnovou návštěvou předsedy vlády Nečase. V tištěných sdělovacích prostředcích, rozhlase i televizi byl přitom zpravodajský důraz kladen jednoznačně právě na Temelín. Význam tohoto tématu pro americkou stranu vysvětloval z pohledu českých sdělovacích prostředků i vysokou úroveň přijetí premiéra (včetně jeho ubytování v honosné rezidenci Blair House, kde před ním z českých politiků bydlel pouze V. Havel). Téma JETE – šance Westinghouse a spekulace o kritériích, na jejichž základě bude vybrán vítěz tendru (účast českých podniků, strategické ohledy) – zcela zastínilo ostatní položky agendy, byť premiér usiloval o to, aby v rozhovorech poskytnutých médiím mohl ob-

rátit pozornost i k nim, a význam tendru při jednání s prezidentem Obamou se snažil spíše marginalizovat.³⁶ Převažovaly výstupy zpravodajského charakteru či rozhovory s českými účastníky návštěvy, zejména premiérem samotným. V názorových sekcích Lída Rakušanová na ČRo 6 mínila, že ekonomické otázky ve vzájemné relaci vystřídaly bezpečnostní problematiku,³⁷ a Daniel Anýž v *Hospodářských novinách* varoval před tím, aby se předseda vlády nechal opít americkou pozorností, protože ČR je pro USA pouze jedním z mnoha partnerů a „samotný Temelín je v česko-amerických vztazích zatím jen holubem na vzdálené střeše“.³⁸

ZÁVĚR

Po trvajícím „radarovém“ ořesu bylo v roce 2011 jednoznačným pozitivem nalezení a oboustranná internalizace referenčního rámce vzájemných vztahů, vystavěného na třech pilířích bezpečnostních vztahů, ekonomických vztahů a spolupráce v oblasti šíření demokracie, transparentní vlády a lidských práv. Mezi nezpochybnitelné výsledky české diplomacie lze v tomto roce zařadit významné nakročení k dohodě o pořízení vojenského materiálu v bezpečnostní oblasti a rozvinutí spolupráce v oblasti civilního využívání jaderné energie a otevření jednání o přejednání dohody o ochraně investic v oblasti ekonomické. Posilovány byly i vztahy v oblasti lidských práv, kde byla připravena půda pro pokračování „standardního modelu“ spolupráce v prioritizovaných regionech české transformační politiky (výkon činnosti českými nevládními organizacemi s významným finančním příspěvkem americké strany), byť se v posledních letech z geografického hlediska USA věnují těmto regionům méně než v minulosti.

Na druhé straně, bezpečnostní vztahy byly stále zatíženy jistou zahořklostí a vnitřní disonancí českých atlantistických elit a jejich nejistotou, jak se konstruktivně vztahovat k Obamově administrativě, jíž v kontextu deklarovaného *resetu* ve vztazích s Ruskem a „stahování“ ze střední Evropy obviňují z politiky *appeasementu*. Zdá se, že tato kognitivní situace vede ke strategii bezpečnostních vztahů, v jejímž středu stojí snaha vojensky „přikovat“ za každou cenu USA k ČR, s možným výhledem, že příští americká vláda se vrátí k původnímu plánu třetího pilíře. Naděje na podobnou změnu kurzu jsou nicméně iluzorní³⁹ a je otázkou, zdali toto poněkud zúžené vnímání ideálních prostředků k zajištění vlastní bezpečnosti, které se zdá být navíc podloženo problematickou dichotomií USA / Evropa vylučující souběžné konstruktivní posilování bezpečnostních pout s oběma zároveň (aniž by posilování jedněch podryvalo druhé či bylo instrumentalizováno jako prostředek k dosažení druhých), nevede k suboptimálním výsledkům. Zatímco k posilování své přítomnosti ve střední a východní Evropě se USA staví přinejmenším zdrženlivě, protože narozdíl od evropského severu (Arktida) a jihu (Středomoří) zde nemají v současnosti strategické priority, bezpochyby by na české straně ocenily příklon k podobně otevřenému strategickému myšlení, které v současné době převládá např. v Polsku (a vůbec sbližování s Varšavou v bezpečnostní oblasti).⁴⁰

Poznámky

- ¹ ČTK, 30. 6. 2011.
- ² Radiožurnál, 21. 2. 2011.
- ³ Asmus, Ronald (2002): *Opening NATO's Door*. New York: Columbia University Press.
- ⁴ Metaforu použil ještě v polovině roku 2011 ministr obrany Alexandr Vondra, když hovořil o tom, že je třeba tuto „díru“ vyplnit. ČTK, 30. 6. 2011.
- ⁵ MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky České republiky* (2011). On-line: www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf.
- ⁶ „Byl pro mě inspirací a byla jsem pyšná na to, že jsem ho mohla nazývat svým přítelem,“ uvedla Clintonová. Podle Albrightové byl jeho hlas „v nepokojné moderní Evropě nejzásadovějším a nejpřesvědčivějším – neustále pátral po tom nejlepším v sobě a ve všech z nás“. ČTK, 18. 12. 2011; srv. www.state.gov/secretary/rm/2011/12/178975.htm. Madeleine Albrightová navštívila ČR již v dubnu v souvislosti s konferencí věnovanou Pražské agendě a v říjnu, kdy připravovala knihu *Prague Winter: A Personal Story of Remembrance and War, 1937–1948*. Při sbírání archivních materiálů se mohla opřít o pomoc MZV (zejména ředitele Kanceláře strategií, analýz a plánování a povoláním historika Jiřího Kuděly).
- ⁷ ČTK, 18. 12. 2011; srv. www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/12/18/statement-president-obama-death-vaclav-havel.
- ⁸ Eisen se do širšího povědomí české veřejnosti během roku vstoupil především díky hájení zájmů společnosti Westinghouse při plánované dostavbě JETE a amerických farmaceutických firem při projednávání zákona o internetových aukcích léků navrhovaném Ministerstvem zdravotnictví ČR.
- ⁹ Ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg glosoval absenci českého velvyslance následujícími slovy: „Když Spojené státy neměly u nás dva roky velvyslance, tak jsem neviděl důvodu, proč my máme pospíchat. Já v zahraniční politice zastávám skromné stanovisko: ty jseš pán, ale já jsem pán taky. Když ty ke mně nepošleš velvyslance, tak se já taky nebudu zvlášť snažit.“ ČTK, 16. 1. 2011.
- ¹⁰ „Populisticky neslibujeme, že odejdeme, naopak víme, že je třeba tam naše úsilí dotáhnout do konce,“ zdůraznil v této souvislosti při své návštěvě ve Washingtonu předseda vlády P. Nečas. ČTK, 27. 10. 2011.
- ¹¹ ČTK, 15. 6. 2011.
- ¹² ČTK, 2. 6. 2011; ČTK, 8. 6. 2011.
- ¹³ Premiér P. Nečas mj. v této souvislosti už v polovině roku 2010 potvrdil, že středisko bude součástí obrany NATO. ČTK, 30. 7. 2010.
- ¹⁴ Jistým náznakem, že česká diplomacie neupustila ani po třech letech od zrušení třetího pilíře a odmítnutí centra střediska včasného varování od možnosti, že by mohla na svém území hostit původní radar, byl email analytičky americké společnosti Stratfor z 2. 9. 2011 obsahující zápis jejího údajného interview na ZÚ ve Washingtonu, který unikl v souboru emailové komunikace (tzv. *Global Intelligence Files*) zveřejněném serverem WikiLeaks. Srv. wikileaks.org/gifiles/docs/117802_re-alpha-insight-czech-republic-bmd-us-russia-military-and.html.
- ¹⁵ O tématu se v roce 2011 diskutovalo při několika příležitostech: na již zmíněné schůzce ministra obrany Vondry s americkým náměstkem ministra obrany Lynnem, souběžně během návštěvy USA prvního náměstka ministra obrany Šedivého a dále např. během návštěvy předsedy vlády Nečase ve Washingtonu na konci října.
- ¹⁶ Jiným projektem, o kterém se širší veřejnost dozvěděla rovněž z výše zmíněného emailu v *Global Intelligence Files* a který měl za cíl také „připoutání“ Američanů ke střední Evropě, byl společný nákup amerických letounů F-16, které měly v českém případě nahradit pronajímané nadzvukové stíhačky JAS-39 Gripen. Mnohonárodním měl být tento projekt z důvodu vysoké ceny amerických strojů, podle citovaného českého diplomata měl však za cíl výslovně „mít na [české] půdě americkou armádu“, v tomto případě americké instruktory.

- ¹⁷ I v roce 2011 nicméně ministerstvo obrany mohlo pořídit vojenský materiál z programu zahraniční pomoci americké vlády – konkrétně se jednalo o šifrovací zařízení (IFF), polní přijímače GPS, radiostanice, brýle pro noční vidění, vybavení pro piloty vrtulníků nebo stovku švýcarských pušek Sig 516. Nákup byl hrazen dílem z českých a dílem z amerických zdrojů a vybavení bylo určeno především pro české jednotky v Afghánistánu. ČTK, 8. 6. 2011.
- ¹⁸ Podrobněji k tomuto tématu viz kapitola 18 v tomto svazku věnovanou energetice. V souvislosti se společností Westinghouse lze zde pouze doplnit, že v srpnu 2011 uzavřela dohodu s tuzemskou firmou I&C Energo (původně společným podnikem ČEZ a Westinghouse zřízeným během stavby prvního a druhého temelínské bloku a následně prodaného koncernu MOL).
- ¹⁹ Viz online diskusi vládního zmocněnce pro dostavbu Temelína a velvyslance se zvláštním posláním pro energetickou bezpečnost, ve které mj. uvedl: „[Temelínský tendr] je dnes, obávám se, jednou z mála věcí, díky nimž naše země zajímá své okolí. Premiérova ložská setkání s francouzským, americkým a ruským prezidentem ukázala, že i pro velmoci je Temelín něčím, o čem se chtějí bavit. Co sledují – a co nám, v případě neúspěchu, jen tak neodpustí.“ iHned.cz, 3. 7. 2012. On-line: **byznys.ihned.cz/c1-56383620-bartuska-jadro-to-jsou-3-obratu-90-starosti-a-100-negativni-publicity**.
- ²⁰ Toto téma bylo vyzdviženo jako jeden z klíčových cílů vzájemné relace ve společném prohlášení premiéra Nečase a prezidenta Obamy. Srv. www.gpo.gov/fdsys/pkg/dcpd-201100801/pdf/dcpd-201100801.pdf. Řeč byla na jednání i o samotné dostavbě JETE, této části jednání se zúčastnil i americký ministr energetiky Steven Chu. V premiérově delegaci byl i nově jmenovaný ředitel ČEZ Daniel Beneš.
- ²¹ Pro podrobnější údaje o projektech prostředkovaných americkou ambasádou mezi českými a americkými subjekty viz tiskovou zprávu velvyslanectví Spojených států v Praze z 27. 10. 2011. On-line: prague.usembassy.gov/us-czech-nuclear-energy-research.html.
- ²² Srv. tiskové prohlášení Bílého domu. On-line: www.gpo.gov/fdsys/pkg/dcpd-201100801/pdf/dcpd-201100801.pdf.
- ²³ Podle zdrojů ZÚ Washington. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/spojene-staty-americke-obchodni-a-ekonomicka-18551.html.
- ²⁴ Česká národní banka. On-line: www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/pzj/. ČTK, 19. 2. 2011.
- ²⁶ Srv. následující slova K. Schwarzenberga z jeho konferenčního příspěvku: „*Kdyby on nevěřil v to, že s říší zla, jak ho nazval, se musí bojovat, ne s ním žít, tak bychom asi dodnes zde žili ve Varšavském paktu.*“ ČTK, 1. 7. 2011.
- ²⁷ Srv. *Space Shuttle Stowaway is a Commie Mole*. Wall Street Journal, 22. 3. 2011. On-line: online.wsj.com/article/SB10001424052748703858404576214352915391860.html.
- ²⁸ *Annual Report*. J. William Fulbright Commission in the Czech Republic. On-line: www.fulbright.cz/sites/default/files/soubory/annual-report-2011.pdf.
- ²⁹ Podle MZV přesáhla několikahodinová schůzka pouhé politické konzultace a přispěla k systematické informovanosti české diplomacie v oblastech společného zájmu. Podle rozhovoru autora s úředníkem MZV, 9. 7. 2012. Jako platformu svého druhu k setkání s vysokými úředníky americké administrativy využilo MZV tradičně i dubnovou konferenci k Pražské agendě konanou v jeho prostorách. S americkým konceptem Pražské agendy se přitom zcela neztotožňovalo a poukazovalo zejména na rizika spojená s odzbrojovacím piliřem v souvislosti s úvahami o stažení amerických taktických jaderných zbraní z Evropy.
- ³⁰ MPO a Department of Commerce založily v roce 2010 vlastní meziresortní platformu, během roku 2011 se však v jejím rámci neuskutečnila žádná schůzka.
- ³¹ Podle údajů Senátu byla v roce 2011 vykonána jedna zahraniční cesta do USA, vedená místopředsedkyní Senátu A. Gajdůškovou. Hlavním tématem návštěvy bylo prohloubení spolupráce v oblasti jaderné energetiky. On-line: www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=63924.
- ³² Ditrych, Ondřej–Hynek, Nik (2011): *Future Perspectives of U.S.-Czech Relations*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- ³³ Petr Hájek se kromě toho již na počátku května vyjádřil v souvislosti s dopadením Usámy bin Ládina, že jeho život a smrt byly „mediální fikcí“. Prezident Klaus se od výroku distancoval

a ministr zahraničních věcí Schwarzenberg v tiskovém prohlášení uvedl, že „*urazily spojence a hlavu spřáteleného státu [a] vzbudily zejména v zahraničí neblahou pozornost, znevážily dobré jméno České republiky a ohrozily její zájmy*“. Schwarzenberg následně odmítl, že by jeho prohlášení bylo odpovědí na žádost americké administrativy směřované na ZÚ Washington, aby se česká vláda od Hájkových výroků distancovala. ČTK, 7. 5. 2011; MZV ČR, 7. 5. 2011, prohlášení on-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/prohlaseni_ministra_schwarzenberga_k.html.

³⁴ ČTK, 5. 8. 2011.

³⁵ MZV ČR, 6. 8. 2011. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/prohlaseni_a_stanoviska/prohlaseni_ministra_karla_schwarzenberga_.html. Srv. ČTK, 8. 8. 2011.

³⁶ Srv. jeho vystoupení v pořadu ČT *Události, komentáře*, 27. 10. 2011.

³⁷ ČRo6, 26. 10. 2011.

³⁸ Anýž, Daniel (2011): *Česko, USA a temelínský holub*. Hospodářské noviny, 27. 10. 2011.

³⁹ Srv. Ditrych, Ondřej (2012): *Amerika po volbách: Velké strategie vs. struktury a zdroje*. In: Ondřej Ditrych (ed.): *Scénáře světové politiky 2012–2013*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

⁴⁰ Nadějným náznakem reflexe užitečnosti sblížení byl např. projev ředitele sekce mimoevropských zemí Daniela Koštovala na konferenci *Perspektivy bezpečnosti: Česko a střední Evropa v druhé dekádě 21. století* pořádané Ústavem mezinárodních vztahů v Senátu ČR, 10. 7. 2012.